

ÖĞRENCİLERDE GÖRSEL OKURYAZARLIK BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK COĞRAFYA ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞ VE UYGULAMALARI

*Mehmet Fatih KAYA**

ÖZET

Bu çalışmada, liselerde coğrafya öğretmenlerinin öğrencilerde görsel okuryazarlık becerilerini nasıl geliştirdiklerini ve bu konuda karşılaştıkları sorunlar üzerinde durulmuştur.

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırması desenindedir. Araştırmanın çalışma grubu Gaziantep'te görev yapan yirmi coğrafya öğretmeninden oluşmaktadır. Görüşme yoluyla elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin tamamı; görsel okuryazarlığın gerekliliği ve ders kitaplarının çok sayıda görsel yer verdiği konusunda hemfikirlerdir. Öğretmenlerin büyük bölümü görsel okuryazarlık becerisi kazandırmada ders kitaplarını yetersiz görmektedir. Öğretmenlerin deneyim ve bilgi birikimlerinin farklı oluşu coğrafya derslerinde görsellerle ilgili beceri kazandırmada farklı uygulamalara yer vermelerine neden olmaktadır. Araştırmada görsel okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinde karşılaşılan sorunlara ulaşmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: coğrafya, öğretmen, görsel okuryazarlık becerisi.

GEOGRAPHY TEACHERS' VIEWS AND PRACTICES FOR DEVELOPMENT OF VISUAL LITERACY SKILLS ON STUDENTS

ABSTRACT

In this study, focused on problems on this topic and how geography teachers develops the visual literacy skills on students at the highschoools.

This research is action research of the qualitative research methods. The study group of research, consists of twenty-geography teacher who serve in Gaziantep. The datas collected through the interview evaluated by descriptive analysis method.

All of teachers according to datas where gets end of the research; are agrees that visual are given in many tectbooks and requirement of visual literacy. Most of teachers consider inadequate textbooks on prometing visual leteracy skills. Being different form the experince and knowledge of teachers that prometing visual skills leads to a different application to submit on geography lessons. In this research, tried to obtain problems on development of visual literacy skills.

Key Words: geography, teacher, visual literacy skill.

* Dr., MEB. El-mek: cogrfayaci27@hotmail.com

Giriş

Bilgi çağını yaşadığımız günümüzde; sosyal, ekonomik, teknolojik ve eğitsel koşulların değişimine bağlı olarak eğitim sistemlerinde değişiklikler yaşanmış ve bireye verilen önem artmıştır. Kendine güvenen, yeteneklerinin farkında olan, ne istediğini bilen ve öğrenme etkinliğini adım adım takip edebilen, özgüven duygusunda sahip donanımlı bireyler yetiştirmek amacıyla; öğretmen merkezli geleneksel anlayış yerini öğrenciyi merkeze alan modern anlayışa bırakmıştır (Şahin ve Kıran, 2009). Bu değişimlerle birlikte, günümüzde okuryazarlık kavramının okuyabilme ve yazabilme anlamından farklılaştığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin eğitim ve öğretim yapılan bütün bilim alanlarında kazanılan bilgi ve beceri düzeyi yerine kullanılan kavram, okuryazarlık becerisi şeklinde ele alınmaktadır (Altınbilek ve Sanalan, 2005: 343). Kâğıt üzerindeki harfleri çözümlenmeye dayanan okur-yazar görüntüsünün karşısında anlamlandırmaya dayalı okuryazarlık görüntüsü her geçen gün yeni terimlerle birleşerek anlam sahasını genişletmektedir (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010: 284). Medya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, kültürel okuryazarlık, sosyal okuryazarlık, çevre okuryazarlığı, işitsel okuryazarlık ve görsel okuryazarlık gibi yeni okuryazarlık kavramları ortaya çıkmıştır (Kellner, 2001). Bu okuryazarlık türleri özünde okuma-yazma ile alakalı olmasına rağmen çok farklı, karmaşık ve çoklu okuma ve yazma becerileri gerektirmektedir (Aşıcı, 2009: 15).

Coğrafi bilginin aktarımında sözlü ve yazılı anlatımın dışında görsel materyallerden de yararlanılmaktadır. Büyük bir materyal çantası bulunan coğrafya dersinin amaçlarına ulaşması açısından bu durumun ders için büyük bir avantaj olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü (Günay, 2008; Tüzel, 2010); görsel dilin yazılı anlatıma göre ayrıcalıklı ve kolay yanlarının olmasıyla birlikte, görsellik insanlar için kolay algılama ve anlatma biçimlerindedir. Gerek eğitim sürecinde kullanılan harita, dünya küresi, atlas gibi önemli materyallerin yanı sıra vazgeçilmez eğitim-öğretim materyali olan ders kitaplarında yer alan tablo, grafik, profil, kesit, fotoğraf vb. görsellerin öğrenciler tarafından aktif bir şekilde okunması, kullanılması ya da oluşturulması dersin hedeflerine ulaşma düzeyini de ortaya koymaktadır. Bu görsellerin anlaşılabilmesi için öğrencilerin görsel okuryazarlık becerisine sahip olmalarını gerektirmektedir.

Görsel okuryazarlık ilk kez John DEBES (1968) tarafından; “İnsanın görerek ve diğer algılama deneyimleriyle bütünleştirerek geliştirebileceği bir grup görme yetisi” olarak tanımlanmıştır. Meydana gelen değişimlere bağlı olarak görsel okuryazarlık kavramının anlamı daha da genişleterek günümüzde; görsel mesaj üretme, okuma ve yorumlayabilme yeteneğini barındıran farklı bir dil olarak tanımlanmaktadır (Bleed, 2005; Felten, 2008; Tüzel, 2010; Bamford, 2008). Görseller; öğrencinin dikkatini çekmede, öğrenciyi güdülemede, öğrenciye ipuçları vermede ve soru sormada, öğrenciye dönüt vermede, öğrenmede bilgi kaynağı olarak, bilginin yeniden yapılandırılmasında yardımcı olmaktadır (Akpınar, 1999). Görsel okuryazarlığa sahip bir kişinin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (İşler, 2002: 159-160):

- Görsel mesajların anlamlarını yorumlama, anlama ve değerlendirme,
- Görsel tasarım ilke ve kavramlarını hem uygulayarak hem de çözümlenerek daha etkili bir iletişim gerçekleştirme,
- Karşılaşılan problemlere kavramsal çözümler üretebilmek için görsel düşünme biçimini kullanma,

Yukarıda sözü edilen görsel okuryazarlığa ilişkin nitelikler bu alana ilişkin eğitim sürecinin planlanmasında rehber olarak kabul edilebilir. Yazılı ve sözlü anlatımlarda görseller aracılığıyla, neden-sonuç arasında bağın kurulması ve soyut kavramların somutlaştırılması kolaylaşmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Öğrencilerde görsel okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinde, öğretmenlerin görüş ve uygulamaları önemli ve etkili bir değişkendir. Bu düşünceden hareketle bu çalışmada, coğrafya öğretmenlerinin öğrencilerde görsel okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik düşünce ve uygulamaları araştırılmaktadır.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı liselerde coğrafya derslerinde öğrencilerin coğrafi görsel okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik yapılan uygulamaların nasıl gerçekleştiğine yönelik öğretmen görüşlerini araştırmaktır. Coğrafya derslerinde öğrencilerin görsel okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi için ders kitaplarının niteliği, öğretmenlerin bilgi ve deneyimleri ve buna bağlı olarak yapılan uygulamalar oldukça önemlidir. Bu bakımdan araştırmada coğrafya öğretmenlerinin görsel okuryazarlık becerilerini kazandırmaya yönelik çalışmalarını nasıl yürüttükleri, ders kitaplarını nasıl buldukları, uygulamaları hangi yöntem ve tekniklerle zenginleştirdikleri araştırılmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırmasına göre desenlenmiştir. Eylem araştırması bir durumu, olayı ve olguyu, kendi yaşam çerçevesinde sunmaya dayanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmaya veri toplamak için görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği, insanların neyi ve neden düşündüklerini, duygu, tutum ve hislerinin neler olduğunu, davranışlarını yönlendiren etkenleri ortaya çıkarmayı sağlayan veri toplama aracıdır (Ekiz, 2009: 62). Toplanan veriler içerik analizine uygun olarak kodlanıp yorumlanmıştır. İçerik analizi yapılırken, birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve bunlar okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227).

Çalışma grubu

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kullanıldığından araştırmada seçkisiz (random) olarak 20 kişiden oluşan bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Belirlenen çalışma grubuna (örneklem) Gaziantep il merkezinde 20 farklı lisede görev yapan zümre başkanı Coğrafya Öğretmenleri seçilmiş ve bu araştırma çerçevesinde seçilen bu öğretmenlerle görüşülmüştür. Örneklemde yer alan öğretmenler farklı mesleki tecrübeye sahiptir. Görüşme öncesinde öğretmenlerden randevu alınarak görüşme yapılmıştır.

Verilerin toplanması

Hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile önce 5 öğretmenle görüşme yapılarak pilot uygulama yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda görüşme formu üzerinde gerekli değişiklikler yapılarak, sorular yeniden yapılandırılmıştır. Görüşme öncesinde 10 olan soru sayısı görüşme sonrasında 18'e çıkarılmıştır. Bu durum soruların geçerliliğini desteklemesi ve arananlara daha kısa sürede ulaşma açısından önem taşımaktadır. Ancak görüşme sonunda konu ile ilgili farklı görüşlere de yer verilmiş görüşmelerin mümkün olduğunca fazla veri elde edecek şekilde uzun geçmesine çalışılmıştır. Görüşmelere yeteri kadar zaman ayırmak ve sorulara içten cevap verilmesi için, görüşmeler öğretmenlerin uygun olduğu zamanda yapılmıştır.

Verilerin tanımlanması

Öğretmenlerle yapılan görüşme sonucunda elde edilen veriler yazılı olarak kodlanmıştır. Bu kodlamalardan yola çıkılarak kategorilerden alt kategorilere ulaşılmıştır. Nitel verilerin analizi sürecinde geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları için rastgele seçilen iki görüşme metni uzmanlar tarafından okunarak kodlanmıştır. Daha sonra bu metinlere ilişkin yapılan kodlamalar

karşılaştırılmış ve tutarsız olan kodlar araştırma sürecinden çıkartılmıştır. Ortak kodlar ise aşağıdaki şekilde kategoriler halinde belirlenmiştir:

- Bakış açıları
- Görsel okuryazarlığın gerekliliği
- Ders kitaplarının yeterliliği,
- Uygulamaları
- Atlas kullanımı
- Harita kullanımı,
- Fotoğraf kullanımı,
- Tablo kullanımı,
- Kavram haritası kullanımı,
- Grafik kullanımı,
- Uydu görüntüsü kullanımı,
- Zaman
- Karşılaşılan güçlükler
- Öğrenciden kaynaklanan güçlükler
- Sınıftaki öğrenci sayısından kaynaklanan güçlükler
- Başarıya yönelik algılar

Öğrencilerde Görsel Okuryazarlık Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Öğretmen Görüş Ve Uygulamaları

Bulgular

1. Bakış açıları

1.1. Görsel okuryazarlığın gerekliliği

Görüşme yapılan öğretmenlerin tamamı görsel okuryazarlığın gerekliliği konusunda aynı fikri taşırken “Neden görsel okuryazarlık gereklidir?” sorusuna verilen farklı cevaplar dikkat çekmektedir. Öğretmenlerin 17’i soyut olan konuların somutlaştırılmasında önemli olduğunu, 3’ü ise üniversite sınav sorularında görsellerin kullanıldığı ve öğrencilerin soruları çözebilmeleri için gerekli olduğunu düşünmektedir.

Soyut olan konuların somutlaştırılması konusunda öğretmenler şunları söylemişlerdir:

“Öğrencilerin görme şansı olmayan yerlere ait görsellerin (fotoğraf, profil, harita türleri) coğrafya derslerinde konu gereği çok kullanıldığı ve bu yüzden bu görsellerin okunabilmesi konunun anlaşılması açısından son derece önemlidir.” (5 görüşmeci)

“Bazı verilerde yıllar arasında meydana gelen değişimin öğrenciler tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.” (5 görüşmeci)

“Bilgilerin harita ve tablolar üzerinde dağılımı konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.” (4 görüşmeci)

Turkish Studies

“Oranlar ve yüzdeler gibi veriler arasındaki ilişkiler uygun görseller aracılığıyla anlaşılmaktadır.” (3 görüşmeci)

Üniversite sınavındaki sorulara vurgu yapan öğretmenler ise;

“Öğrencilerin girdiği üniversite sınavında görsel dayalı çok sayıda soruya yer verildiği ve bu yüzden öğrencilerin görselleri okuyabilme becerilerine sahip olması gerekmektedir.” şeklinde görüş belirtmişlerdir. (3 görüşmeci)

Bu düşüncelere göre coğrafya konularının anlaşılabilmesi ve konuyla ilgili soruların çözülebilmesi için öğrencilerin coğrafya derslerinde kullanılan görselleri okuyabilme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir.

1.1.2. Ders kitaplarının yeterliliği

Öğretmenlerin; ders kitabında kullanılan görsellerin sayıları ve görsel okuryazarlık becerilerini kazandırma, görselleri okuyabilme ve yorumlayabilme açısından ders kitaplarında konuların verildiği esas metinlerin ve esas metin dışında farklı başlıklar altında verilen çalışmaların yeterli olup olmadığı hakkındaki görüşleri alınmıştır.

Öğretmenlerin tamamı ders kitaplarında çok sayıda görsel kullanıldığını belirtmişlerdir. Ancak görsel okuryazarlık becerisi kazandırma konusunda 16 öğretmen ders kitabının yetersiz olduğu, iki öğretmen ders kitabında çok az sayıda çalışmalara yer verildiği, iki öğretmen ise ders kitabının yeterli olduğu şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Görsellerin sayısı ile ilgili olarak öğretmenler aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir:

“Ders kitabı konunun içeriğine uygun olarak çok sayıda görsel yer vermiştir.” (13 görüşmeci)

“Özellikle etkinlik çalışmalarında çok sayıda görsel kullanılmıştır.” (4 görüşmeci)

“Kitap konunun açıklamasından ziyade görsellere daha fazla yer vermiştir.” (3 görüşmeci)

Görsel okuryazarlık becerisi kazandırma konusunda;

“Ders kitapları görsellere çok yer vermesine karşın; görsellerin nasıl oluşturulacağı, nasıl okunacağı ve yorumlanacağı konusunda bilgilere yer vermemiştir.” (9 görüşmeci)

“Görsel okuryazarlık becerisi kazandırma konusunda yetersizdir” (5 görüşmeci)

“Verilen görsellerin okunabilmesi ve yorumlanabilmesi için öğrencilerin görsellerin nasıl oluşturulacağını bilmeleri gerekmektedir. Bu yönüyle ders kitabı eksiktir.” (2 görüşmeci)

Ders kitabında çok az sayıda çalışmalara yer verildiğini ifade eden öğretmenler ise;

“Ders kitabında izohips haritası oluşturma, kesit oluşturma gibi çalışmalara yer verilirken diğer görsellerin nasıl oluşturulacağı konusunda yeteri kadar bilgi verilmemiştir.” şeklinde görüş belirtmişlerdir. (2 görüşmeci)

Ders kitabının yeterli olduğu konusunda görüş belirten öğretmenlerin görüşleri ise şu şekildedir:

“Yeterlidir. Ders kitapları görselliğe son derece önem vermiştir.” (2 görüşmeci)

Öğretmen görüşlerinden hareketle ders kitabının görsel okuryazarlık becerisi kazandırma konusunda yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

2. Uygulamaları

Görsel okuryazarlık becerisinin kazandırılması konusunda öğretmenlerin aynı düşünceye sahip olmaları, öğretmenlerin görsel okuryazarlık becerisi kazandırmaya yönelik çalışmalarını ön plana çıkarmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklara ilişkin öğretmenlerin uygulamaya yönelik görüşleri verilmiştir:

2.1. Atlas kullanımı

Çalışma grubundaki öğretmenlerin tamamı atlas kullanımının öğrencilerde görsel okuryazarlık becerisinin geliştirilebilmesi için gerekli olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin her ders atlas bulundurmalarını isteyen öğretmenler çoğunluktadır. (12 kişi)

Bu konuda öğretmenler aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir:

“Öğrencilerin atlasla çalışarak öğrendikleri konuları, kolay kolay unutmamaktadırlar.” (5 görüşmeci)

“Atlas coğrafya derslerinin vazgeçilmez kaynağıdır. Bu yüzden dönem başında her öğrencinin atlas temin etmesini istiyorum” (3 görüşmeci)

“Evet, zorunlu tutuyorum. Coğrafya dersinde atlasın öneminin kavramaları için zaman zaman atlas kontrolünü de yaptırıyorum.” (2 görüşmeci)

“Öğrencilere örnek teşkil etmesi açısından ben de yanımda sürekli atlas bulunduruyorum.” (1 görüşmeci)

“Atlasla konuya hazırlanan öğrenciler, derste daha başarılı olmaktadır. Derste zorunlu tutmanın yanı sıra evde de atlasla çalışmalarını istiyorum.” (1 görüşmeci)

Atlas bulundurmaya zorunlu tutmayan öğretmenler (8 görüşmeci) görüşleri ise;

“Öğrencilerin maddi durumları çok iyi olmadığı için Atlas bulundurmalarını şart koşmuyorum.” (4 görüşmeci)

“Atlas coğrafya öğretiminde önemlidir. Ancak kitap içerisinde çok sayıda harita bulunmaktadır. Öğrencilerin kitaptaki haritalar aracılığıyla da konuyu öğrendiklerini düşünmekteyim. Bu yüzden atlası bulundurmalarının önemli olduğunu söylüyorum ama şart koşmuyorum.” (2 görüşmeci)

“Ders kitaplarında kullanılan haritalar konunun özelliğine uygun olarak hazırlandığı için atlaslardan daha faydalı olduğunu düşünüyorum.” (1 görüşmeci)

“Atlasın önemli olduğuna vurgu yapıyorum ama atlas bulundurmaya isteğe bağlı tutuyorum. Çünkü öğrenmek istemeyen öğrencilere zorla bir şey yaptıramayacağımı düşünüyorum.” (1 görüşmeci)

Atlas okuryazarlık becerisi kazandırmaya yönelik ek çalışmalar: Dört öğretmen atlasın nasıl kullanılabileceği konusunda öğrencileri bilgilendirdiklerini belirtmişlerdir. Bu görüşler aşağıda verilmiştir:

“Atlasın ne olduğu ve içerisinde bulunan haritalardan bahsederek, haritaların farklı kullanım amaçlarına göre değişik şekillerde hazırlanacağına vurgu yapmaktayım.” (2 görüşmeci)

“Atlasların bir haritalar koleksiyonu olduğu, atlasın sonunda verilen kentlerin atlas içerisinde nasıl bulunabileceği konusunda açıklamalar yapmaktayım”. (2 görüşmeci)

2.2. Harita kullanımı

Harita okuryazarlık becerisi kazandırması açısından, coğrafya derslerinde harita kullanımının gerekliliği konusunda bütün öğretmenler olumlu görüş belirtmişlerdir. Ancak okullarımızda bazı haritaların yıpranmış bazılarının ise eksik olduğu ve okul yönetiminin haritaları yenileme konusunda yetersiz kaldığını belirten öğretmenlerimizde bulunmaktadır.

“Evet, konunun özelliğine uygun olarak her ders harita kullanarak konunun kalıcılığını sağlamaya çalışıyorum.” (7 görüşmeci)

“Bu konuda bilgisayarı kullanmayı tercih ediyorum. Özellikle bilgisayarda haritaları büyütme ve küçültme gibi imkânlarla sahip olmamız ilgili konumu detaylı olarak görmemizi sağlamaktadır.” (2 görüşmeci)

“Evet, harita son derece önemlidir. Her ders harita kullanımının yanı sıra sınıflarımızda en azından bir duvar haritasının bulundurulmasını sağladım. Böylece öğrenciler ders dışında da istedikleri anda haritaya rahatça ulaşmaktadırlar.” (2 görüşmeci)

“Her sınıftan bir öğrenciyi konunun içeriğine uygun haritayı getirmesi konusunda görevlendirdim. Her derste harita desteğiyle konuyu işlemekteyim.” (5 görüşmeci)

Harita kullanımının gerektiğine inanan ancak okuldaki haritaların yetersizliğinden şikâyetçi olan öğretmenler ise aşağıdaki şekilde görüş belirtmişlerdir:

“Harita olmazsa olmazlarımızdandır. Ancak harita odasını farklı zümre öğretmenleriyle birlikte kullanmamız ve harita odasının sürekli açık olması haritaların kısa sürede deforme olmasına nede olmaktadır. Bu yüzden dönem dönem bazı haritaların kullanımında sıkıntı yaşamaktayız.” (1 görüşmeci)

“Dönem sonunda yıpranan ya da eksik olan haritaları, okul yönetimine bildirmiş olmamıza rağmen, haritaların sene başında temin edilmemiş olması harita kullanımını olumsuz etkilemektedir.” (3 görüşmeci)

Harita okuryazarlığı kazandırmaya yönelik ek çalışmalar: 14 görüşmeci öğrencilere haritayla ilgili çalışmaları vermediği şekilde görüş belirtirken, 6 görüşmeci ise harita hazırlama çalışmalarına yer verdiği şekilde görüş belirtmişlerdir. Haritayla ilgili çalışmalara yer vermeyen öğretmen görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Harita çizimi beceri gerektirmektedir. Öğrencilerin özellikle harita üzerinde çalışmalarını yeterli gördüğüm için bu türden çalışmalar yapmalarını istemiyorum.” (3 görüşmeci)

“Derste farklı başlıklı haritaları kullanıyorum ve bu haritaların hazırlanma amaçları hakkında açıklamalar yapıyorum, ancak öğrencilerden harita hazırlama çalışmaları yapmalarını istemiyorum” (4 görüşmeci)

“Çok fazla zaman alması, öğrencilerin diğer derslere ve üniversite sınavına hazırlık için zaman ayırması gerektiğini düşündüğüm için bu konuda çalışma yaptırmıyorum.” (2 görüşmeci)

“Haritayla derse çalışmalarının yeterli olduğunu düşünüyorum.” (3 görüşmeci)

“Harita becerileri bütün sınıflarda gerekmektedir. Ancak 2 saatlik olan 9. sınıf coğrafya derslerinde bu konuya daha fazla yer verilmiştir ve bu çalışmaların fazla zaman alması bu konulara zaman ayırmamıza engel olmaktadır.” (2 görüşmeci)

Haritayla ilgili çalışmalara yer veren öğretmenlerin çalışmalarını iki alt başlık altında ele alabiliriz:

Harita oluşturmaya yönelik etkinlikler: İki öğretmen, öğrencilerin harita çizerek içeriğini kendilerinin doldurmasını istemektedir.

Turkish Studies

“Öğrencilerin atlasın yararlanarak haritayı çizmelerini ve bu harita üzerinde bazı verileri göstermelerini istiyorum. Örneğin; Güneydoğu Anadolu Bölgesine ait haritayı çizip bu harita üzerinde şehirleri, akarsuları, dağları vb. göstermelerini istiyorum” (2 görüşmeci)

Dilsiz harita üzerinde çalışma etkinlikleri: Dört öğretmen, dilsiz harita üzerinde öğrencilerin çeşitli bilgileri göstermelerini istemektedir.

“Ders kitabının sonunda verilen dilsiz haritalardan faydalanarak öğrencilerin çalışma yapmalarını istiyorum.” (3 görüşmeci)

“Öğrencilere kendi hazırladığım örnek haritaya bilgilerin nasıl aktarıldığını gösteriyorum. Daha sonra öğrencilerden grup oluşturarak onlara verdiğim harita üzerinde çeşitli bilgilerin doldurulmasını istiyorum.” (1 görüşmeci)

2.3. Fotoğraf kullanımı

Öğretmenlerin tamamı coğrafya dersinde fotoğrafın önemli bir yeri olduğunu düşünmektedirler. Ancak ders kitabındaki fotoğrafları yeterli bulan öğretmenler, derste konuyla ilgili fotoğraf kullanmayı gerek görmemektedirler (18 görüşmeci). 2 görüşmeci ise ders kitabındaki fotoğrafların yanı sıra derste farklı fotoğrafları da getirdiklerini belirtmişlerdir.

Ders kitabındaki fotoğrafları yeterli bulan öğretmen;

“Ders kitabında yeterli sayıda fotoğraf bulunmaktadır. Bu yüzden konuyla ilgili farklı fotoğraf kullanmıyorum.” (12 görüşmeci)

“Ders kitabındaki fotoğraflar konunun içeriğine uygun olarak seçilmiştir.” (4 görüşmeci)

“Konuyla ilgili fotoğraf hazırlama ya da ilgili fotoğraflara ulaşma zaman gerektirmekte ve ders kitabı fotoğraflara önem verdiği için gerekli görmüyorum” (2 görüşmeci) şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Derse fotoğraf getiren öğretmenler görüşleri ise şu şekildedir:

“Gazete ve dergilerden uygun gördüğüm fotoğrafları kesip derste konuya destek olması amacıyla öğrencilerle paylaşıyorum.” (1 görüşmeci)

“Daha önce hazırladığım fotoğrafları sınıf ortamında bilgisayar aracılığıyla öğrencilerle paylaşıyorum.” (1 görüşmeci)

Fotoğraf okuryazarlık becerisi kazandırmaya yönelik ek çalışma: Öğretmenlerin ikisi kitaptaki fotoğraflara ek olarak öğrencilerden çalışma yapmalarını istemektedir. Yapılan çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

“Yakın çevreden araştırma ödevleri veriyorum. Konuya uygun fotoğrafları sınıf ortamına getirerek öğrencilerle paylaşımlarını istiyorum.” (1 görüşmeci)

“Konuyu internetten araştırarak ilgili fotoğrafları bulup, sınıf ortamında kullanarak sunum yapmalarını istiyorum.” (1 görüşmeci)

2.4. Tablo kullanımı

Çalışma grubundaki bütün öğretmenler tabloların önemli olduğu ve derslerde kullanılması gerektiği konusunda aynı düşünceye sahiptirler.

“Ders kitabındaki tablolar yeterlidir ve öğrencilerle bu tablolar üzerinde çalışıyorum”.(8 görüşmeci)

“Ders kitabındaki çalışmalarda boş bırakılan tabloları sınıf ortamında öğrencilerle birlikte dolduruyorum” (7 görüşmeci)

“İnternet ortamında konuyla ilgili verilerin yer aldığı tablolara ulaşarak, sınıf ortamında paylaşıyorum” (3 görüşmeci)

“Farklı kaynak kitaplar getirerek bu kitap içerisindeki tabloları sınıf ortamında öğrencilerle paylaşıyorum”. (2 görüşmeci)

Tablo okuryazarlık becerisine yönelik ek çalışma: Öğretmenler, öğrencilerden tablo oluşturma konusunda ek çalışma istemedikleri şeklinde görüş belirtmişlerdir.

2.5. Kavram haritası kullanımı

Öğretmenlerin tamamı coğrafya konularında yer alan kavramlar arasındaki ilişkilerin anlaşılması açısından kavram haritasının önemli olduğu görüşündedirler.

“Ders kitabında verilen kavram haritasındaki boşlukları doldurulmasını sağlayarak kavramlar arasındaki ilişkinin görülmesini sağlamaya çalışıyorum” (14 görüşmeci)

“Ders kitabındaki çalışmalardan yararlanıyorum” (4 görüşmeci)

“Ders kitabındaki kavram haritalarını tahtaya yansıtarak, kavramlar arasındaki ilişkileri açıklıyorum” (2 görüşmeci)

Kavram haritası okuryazarlık becerisine yönelik ek çalışma: Yalnızca bir öğretmen kavram haritası oluşturmaya yönelik ek çalışmaya yer verdiğini belirtmiştir.

“Öncelikle konuyla ilgili kavramları veriyorum ve öğrencilerin bu kavramlardan yola çıkarak kavram haritası oluşturmalarını istiyorum” (1 görüşmeci)

2.6. Grafik kullanımı

Çalışma grubundaki bütün öğretmenler coğrafya dersinde grafiklerin konuların somutlaştırılması açısından önemli bir yere sahip olduğu görüşündedirler. Ders kitabında çok sayıda grafik bulunduğunu bu yüzden ek grafiklere ihtiyaç duymayan öğretmenlerin sayısı 18 iken, 2 öğretmen ders kitaplarındakilere ek olarak sınıf ortamında çeşitli verilere ait grafikleri paylaştığını belirtmiştir.

Ders kitabındaki grafikleri yeterli bulan öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Kitapta grafikler önemli yer tutmaktadır. Konuların anlaşılması için bu grafikleri yeterli buluyorum”. (9 görüşmeci)

“Ders kitabında konunun özelliğine uygun olarak farklı grafik türleri kullanılmıştır.” (5 görüşmeci)

“Kitaptaki grafik sayısı yeterli olduğu için ek sunumlara gerek duymuyorum.” (2 görüşmeci)

Kitaptaki grafiklere ek olarak sınıf ortamında grafik kullanan öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

“Ders kitabındaki grafiklere ek olarak zaman zaman farklı resmi kurumların verilerini gösteren grafikleri de öğrencilerle paylaşıyorum” (2 görüşmeci)

Grafik kullanımına yönelik ek çalışma: Öğretmenlerden beşi bu konuda ek çalışma yaptıklarını belirtmişlerdir.

“Grafik türleri hakkında bilgi veriyorum ve farklı kurumlara ait verilerinden yararlanarak grafiğin nasıl oluşturulduğunu gösteriyorum”. (1 görüşmeci)

Turkish Studies

“Grafiklerin nasıl oluşturulacağı ve grafikler okunurken nelere dikkat edileceğini, sınıfta öğrencilerle birlikte yaptığım uygulamalarda gösteriyorum”. (2 görüşmeci)

“Grafikler hakkında açıklama yaptıktan sonra bir örnek kendim çözüyorum, daha sonra öğrencilerin farklı örnekler üzerinde çalışmalarını istiyorum”.(2 görüşmeci)

2.7. Uydu görüntüsü kullanımı

Öğretmenler uydu görüntüsü kullanımının coğrafya derslerinde önemli olduğu görüşünde hem fikirlerken, derste uydu görüntülerini öğrencilere sunma aşamasında 14 öğretmen teknolojik bilgilerinin yetersiz olması, sınıf ortamının uygun olmaması gibi nedenlerden dolayı kullanmadıklarını belirtmişlerdir. 6 görüşmeci ise derste uydu görüntülerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşler şu şekildedir:

“Ders kitaplarında uydu görüntüsüne yeterince yer verilmemiştir. Sınıf ortamında donanım uygun olmadığı için öğrencilere uydu görüntüsü sunamıyorum” (9 görüşmeci)

“Uydu görüntüsü özellikle gece gündüz sınırının görülmesi, Dünya'nın yüzey şekillerinin anlaşılması gibi konularda yardımcı olabilir. Sınıfta teknolojik donanımın eksik olması kullanmamızı olumsuz yönde etkilemektedir.” (4 görüşmeci)

“Uydu görüntüsüne ulaşma konusunda teknolojik bilgi bakımından yetersizim.” (1 görüşmeci)

Uydu görüntüsü kullanan öğretmen görüşleri ise aşağıda verilmiştir:

“Sınıfta teknolojik donanım yeterlidir ve konunun özelliğine göre gerektiğinde uydu görüntüsünü sınıf ortamında öğrencilerle paylaşıyorum.” (3 görüşmeci)

“Dersten önce edindiğim uydu görüntüsünü sınıf ortamında öğrencilerle paylaşıyorum.” (3 görüşmeci)

Uydu görüntüsü kullanımına yönelik ek çalışma: Öğretmenler öğrencilerin uydu görüntüsüne ulaşma ya da sınıf ortamında sunma gibi çalışmalara yer vermediklerini belirtmişlerdir.

3. Zaman

Görüşme yapılan öğretmenlerin tamamı 9. sınıf ders saatlerinin yetersiz olduğunu, 12. sınıflarda ise öğrencilerin üniversite sınavı nedeniyle ikinci dönem sonunda rapor aldıklarını ve bu durumun zaman sıkıntısına yol açtığını belirtmişlerdir. 10. ve 11. sınıflarda ise zamanın yeterli olduğunu, 9. ve 12. sınıflarda ise görsellerle ilgili çalışmalara yeterince zaman ayıramadıkları düşüncesindedirler.

4. Karşılaşılan güçlükler

Öğretmenler karşılaştıkları güçlükleri farklı alanlarla ilişkilendirerek sunmuşlardır. Bu alanları aşağıdaki şekilde gruplandırabiliriz:

4.1. Öğrenciden kaynaklanan güçlükler

Öğretmenler öğrencilerden kaynaklanan sıkıntılar hakkında aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir:

“Alt yapıları çok kötü ve öğrenme sürecinde sıkıntı yaşıyorlar.” (9 görüşmeci)

“Görseli algılamakta zorlanıyorlar.” (6 görüşmeci)

“Öğrencilerin derse karşı ilgisizlerdir.” (5 görüşmeci)

Turkish Studies

4.2. Sınıftaki öğrenci sayısından kaynaklanan güçlükler

Öğretmenlerin 14'ü sınıf mevcudlarınının 30'un üzerinde, 3'ü ise ortalamanın 30 civarında olmasının öğrenme üzerinde olumsuz etkiye yol açtığını belirtmişlerdir.

5. Başarıya yönelik algılar

Çalışma grubundaki öğretmenlerin 14'ü öğrencilerin sınıf ortamında coğrafi görsel okuryazarlık becerisini kazandıklarını düşünmektedirler.

“Öğrencilerin bazıları dönem içerisindeki sınavlarda görsellerle ilgili soruları cevaplayabiliyor.” (9 görüşmeci)

“Yaprak testlerde çıkan soruların büyük çoğunluğu öğrenciler tarafından çözülebilmektedir.” (5 görüşmeci)

Öğretmenlerin 6'sı ise öğrencilerin gerçekten ders ortamında görsel okuryazarlık becerisi kazanma konusunda tereddütlerinin olduklarını belirtmişlerdir.

“Öğrencilerin bazı soruları yanlış çözmeleri bende tereddüt uyandırıyor.” (3 görüşmeci)

“Konular ele alınırken geçmiş derslerde kullanılan görsellerle tekrar karşılaştıklarında sorun yaşamaları, kafamda soru işareti uyandırmaktadır.” (3 görüşmeci)

Sonuç ve Tartışma

Görsel okuryazarlık genel olarak çok kısa bir terminoloji tarihine sahip olmakla birlikte çok öncesine dayanan tarihsel bir geçmişe sahiptir. Bu yaklaşım halen tartışmalı olup, özellikle son 40 yıldır görsel okuryazarlık kavramı ve alanı eğitim-öğretim süreçleri içinde ağırlığını hissettirmiştir. Kapsadığı ve kullanıldığı alanlar çok geniş olup her sektör içinde görsel okuryazarlık ilkeleri ve ürünlerinden yararlanılmaktadır. Bu çalışmaların her alandaki araştırma çalışmalarına her sektör için daha çok gereksinim duyulduğu belirtmesi bakımından önemi büyüktür. Debes ile başlayan bilimsel çalışmalar günümüzde ürünlerini vermiştir. Çalışma alanı eğitim teorileri, teknolojik gelişmeler ve sanatsal aktivitelerle büyümektedir. Bunun sonucu olarak görsel okuryazarlık kavramı ve etkileri her alanda hızla artmaktadır (İpek, 2003: 74).

Coğrafya biliminin ifade teknikleri arasında görseller önemli bir yer tutmaktadır. Öğrenciler tarafından görsellerin okunabilmesi diğer bir ifadeyle öğrencilerin bu görselleri anlamaları ve yorumlamaları görsel okuryazarlık becerilerine bağlıdır. Öğretmenler soyut konuların ifade aracı olan görsellerin anlaşılabilirliği için, öğrencilerin görsel okuryazarlık becerisine sahip olmaları gerektiği konusunda hem fikirdirler.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle ülkemizde görsel okuryazarlık uygulama ve geliştirme altyapısının çok dar olduğu açıktır. Ancak okullarımızda özellikle öğretim araçlarının baş tacı kabul edilen kitaplarda görselliğe önem verilmektedir. Fakat görsel çalışmalar tasarım elementlerini de içine alacak şekilde teknik olarak değil sadece tüketici albenisi üzerinde odaklanmıştır. Yani kitapların içeriği ile ilgili görsellikten daha çok kapak çalışmalarında dikkat çekilmeye çalışılmaktadır (Sanalan, Sülün ve Çoban'ın, 2007: 45). Etkili bir görsel tasarıma sahip olan bir öğretim materyalinin başta güdüleyici özelliği olmak üzere, tüm özelliklerinin, öğrenci başarısını artırması ve öğrencinin derse yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilemesi beklenir (Alpan, 2008: 98). Coğrafya ders kitaplarının görsel okuryazarlık becerisi geliştirme konusunda öğretmenler farklı düşünceler ortaya koymakla birlikte, öğretmenlerin büyük bir bölümü ders kitaplarını görsel okuryazarlık becerisi geliştirme konusunda yetersiz görmektedirler. Öğretmen görüşleri; Kaya (2011), Sanalan, Sülün ve Çoban'ın (2007) yapmış oldukları çalışmaları destekler niteliktedir. Ders kitaplarının görsel okuryazarlık becerilerini geliştirme çalışmalarına daha fazla yer vermesi olumlu sonuçlar verebilir. Örneğin; kavram haritası oluşturabilme; verilen değerleri

Turkish Studies

tablo ya da grafik haline getirebilme gibi görsel oluşturma aşamaları detaylı olarak sınıf içi ya da sınıf dışında yapılacak çalışmalar şeklinde verilebilir.

Öğretmenlerin büyük bir bölümü atlas, harita, fotoğraf, tablo, kavram, grafik ve uydu görüntüsünün kullanımının görsel okuryazarlık becerisinin geliştirilmesi aşamasında önemli bir yere sahip olduğunu düşünmektedirler. Ancak öğretmenler farklı nedenlerden dolayı yukarıda verilen görsellerden bazılarını kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Harita odalarının zümreler tarafından ortak kullanılması ve eksik haritaları okul yönetiminin zamanında tedarik etmemesi haritanın kullanımını, öğretmenlerin teknolojik bilgilerinin yetersiz olması ve sınıf ortamının uygun olmaması uydu görüntülerinin kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Okul yöneticilerinin özellikle materyal teminin öğrenme üzerindeki önemi konusunda bilgilendirilmesi, gerekli materyallerin okul yönetimi tarafından kısa sürede temin edilmesinde etkili olabilir. Ayrıca MEB tarafından konulara destek olacak ve konuyla ilgili çok sayıda görsele ulaşabilecek şekilde düzenlenmiş WEB sayfasının hazırlanması olumlu sonuçlar verebilir.

Öğretmenlerin, görsel okuryazarlık becerisini geliştirmeye yönelik ek çalışmalara az yer verdikleri görülmektedir. Görsel okuryazarlık becerisini geliştirmeye yönelik; öğretmenlerin dördü atlasla, altısı haritayla, beşi grafikte ve ikisi fotoğraflarla ilgili ek çalışmalara yer vermektedir. Ancak tablo, kavram haritası ve uydu görüntüsü ile ilgili çalışmalara ise yer vermedikleri görülmektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin görsel okuryazarlık becerisi geliştirmeye yönelik çalışmalar konusunda eksik kaldıklarını söyleyebiliriz. Bleed (2005), görsel okuryazarlığın önündeki küresel engeller arasında öğretmen tutumlarının ve eğitiminin önemine vurgu yapmaktadır. Akpınar (2009), Kıran (2008) ve Alpan'ın (2008) da belirttiği üzere; öğretmenlerimize görsel okuryazarlık becerisi kazandırmaya ve iletişim teknolojileri kullanma becerilerine yönelik hizmet içi eğitimin verilmesi, üniversitelerde ise öğretmen adaylarımıza görsel okuryazarlık becerisinin nasıl geliştirileceğini kavratmaya yönelik derslerin eklenmesi, bu konuda faydalı olabilir. Bunun yanı sıra her okulun coğrafya derslerine yönelik en azından bir sınıfı düzenlemelerinin zorunlu tutulması hem etkili bir coğrafya eğitim-öğretiminde hem de öğrencilerde görsel okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesinde etkili olabilir.

Öğretmenler özellikle 9. ve 12. sınıflarda zaman problemi yaşadıklarını belirtmişlerdir. 9. sınıf ders saatlerinin haftalık en azından üç ders saatine çıkarılması olumlu sonuçlar verebilir.

Öğretmenler görsel okuryazarlık becerilerini geliştirme konusunda farklı güçlüklerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin hazır bulunuşluluk düzeylerinin yetersiz olması ve sınıf ortamlarının kalabalık olması öğrenme üzerinde olumsuz etki olarak görülmektedir. Şahin ve Kıran (2011); öğrencilerin görsel dili hayatlarının her aşamasında kullanmalarının sağlanabilmesi için sınıf öğretmenlerinin görsel dilin her çeşidini farklı disiplinlerde kullanmaları gerektiğini belirtmiştir. Görsel okuryazarlıkla ilgili çalışmalara ilköğretimden başlanarak verilmesi ve sınıf mevcutlarının düşürülmesi öğrencilerin hazır bulunuşluluk düzeyleri üzerinde etkili olabilir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR Burhan, "İlköğretim 1-5 Sınıflar Türkçe Öğretim Programları Görsel Okuma ve Sunu Öğrenme Alanının Değerlendirilmesi". **Eğitim ve Bilim**, S: 154 (34) (2009), s. 37-49.
- AKPINAR Yavuz, **Bilgisayar Destekli Öğretim ve Uygulamaları**, Anı Yayıncılık, Ankara 1999.
- ALPAN Gülgün (Bangir), "Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi". **Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S: 2 (5) (2008), s. 74-102.

- ALTINBİLEK M. Samet ve Sanalan V. Aytekin, “Coğrafya Okuryazarlığı I: Genel Bakış”. **Doğu Coğrafya Dergisi**, S: 10 (3) (2005), s. 341-357.
- AŞICI Murat, “Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, S: 7 (17) (2009), s.9-26.
- BAMFORD Anne, (2008). “The Visual Literacy White Paper”. <http://www.adobe.com/uk/education> (son erişim 19.04.2011).
- BLEED Ron, (2005). “Visual Literacy İn Higher Education”. <http://net.educause.edu/ir/library/> (son erişim 04.04.2011).
- DEBES John, (1968). “Some Foundations Of Visual Literacy”. **Audio Visual Instruction**, S:13, s.961-964.
- EKİZ Durmuş, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Anı Yayıncılık, Ankara 2009,
- FELTEN Peter, (2008). “Visual Literacy”, *Change* 40 (6), November-December, 60-64. <http://www.jcu.edu/education> (son erişim 01.12.2011).
- GÜNAY Doğan, “Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması”, Süleyman Demirel Üniversitesi, **Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, Art-E, S:1 (2008), s.1-29.
- İPEK İsmail, (2003). “Bilgisayarlar, Görsel Tasarım ve Görsel Öğrenme Stratejileri”, **The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET**, S: 3 (2), s. 68-76.
- İŞLER Ahmet Şinasi, “Günümüzde Görsel Okuryazarlık ve Görsel Okuryazarlık Eğitimi”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S: 15 (1) (2002), s.153-161.
- KAYA Mehmet Fatih, “Examination Of Secondary School Geography Books From The Aspect Of Visual Literacy”. **Ozean Journal Of Social Science**, S: 4 (1) (2011), s.37-46.
- KELLNER Douglas, “New Technologies/ New Literacies: Reconstructing Education for The New Millennium”, **International Journal of Technology and Design Education**, S: 11 (1) (2001), s. 67-81.
- KIRAN Işık, “İlköğretim 5. Sınıf Öğretmen ve Öğrencilerinin Görsel Okuryazarlıkları Üzerine Bir Araştırma”. **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. 2008
- KURUDAYIOĞLU Mehmet ve Tüzel Sait, “21. Yüzyılda Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi”, **Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, S:28 (2010), s.283-298.,
- SANALAN V. Aytekin, Sülün Ali ve Çoban T. Abdulkadir, “Görsel Okuryazarlık”. **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, S: 2 (9), s. 33-47.
- ŞAHİN Çavuş ve Kiran Işık. “Öğretmen Adaylarının Algılarına Göre Görsel Okuryazarlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi”. **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 23(2009), s.77-90.,
- ŞAHİN Çavuş ve Kiran Işık. “İlköğretim 5. Sınıf Öğretmen ve Öğrencilerinin Görsel Okuryazarlıkları Üzerine Bir Araştırma”. **Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, S: 31 (2011), 363-281.
- TÜZEL M. Sait, “Görsel Okuryazarlık”. **Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, S: 27 (2010), s.679-690.
- YILDIRIM Ali ve Şimşek Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011